

K PROBLÉMU EXISTENCE VE FREGEHO DIALOGU S PÜNJEREM

Stanislav Sousedík

Loňského roku jsem ve sborníku věnovaném životnímu jubileu P. Cmoreje *Svet jazyka a svet za jazykom* zveřejnil stať nazvanou *Kritický výklad Fregeho nauky o existenci obsažený v tzv. Dialogu s Pünjerem* (Sousedík 2007, 152 – 162). Pokusil jsem se zde analýzou uvedeného spisu ukázat, že v ní Frege užil argumentace, kterou svého cíle, totiž dokázat, že slovesa „existovat“ užíváme pouze jako predikátu druhého řádu, nedosáhl. Moje kritika se týkala výlučně platnosti Fregeho argumentace (nikoli tedy závěrů, jichž se Frege její pomocí snažil dosáhnout), a byla proto převážně „immanentní“. Mé stati věnoval pozornost Antonín Dolák v recenzi uvedeného sborníku publikované v časopisu *Organon F* (Dolák 2008, 403 – 408).¹ Jeho soud o mém příspěvku je po určité stránce uznalý, čehož si vážím, ve věci samé považuje však Dolák mé hodnocení Fregeho myšlenkového postupu dílem za málo přesvědčivé, dílem za mylné.²

Tento recenzentův názor je podle mého mínění nesprávný, což se v dalším pokusím krátce zdůvodnit. Připomínám, že Frege argumentuje v *Dialogu s Pünjerem* ve prospěch své teze, že je „existovatí“ pouze predikátem druhého řádu ve dvou krocích.

Za prvé to Frege ukazuje pro obor univerzálních výroků typu „lidé existují“. Takové výroky podle něho neříkají nic o individuích, nýbrž říkají něco *pouze* o pojmu „člověk“, říkají totiž, že *pojmem „člověk“ má tu*

¹ Upozorňuji, že v době, která uplynula od zveřejnění tohoto příspěvku, byl Fregeho *Dialog s Pünjerem* přeložen do češtiny a publikován v *Studia Neoaristotelica* 5/2008.

² Rád bych se krátce vyslovil k věci méně důležité, totiž k Dolákově poznámce, že z mého příspěvku je patrné, že je mi sympatická „tradiční scholastická teorie existence“. Zde musím především upozornit, že se v rámci scholastické tradice vyskytuje ne jedna, nýbrž větší počet závažně odlišných pojetí existence. Je pravda, že jedna z těchto teorií je mi, abych užil Dolákova výrazu, „sympatická“. Netajím se, že je mi „sympatická“ do té míry, že jsem dokonce jejím přesvědčeným stoupencem. Nemyslím však, že bych býval toto své zaujetí dal najevo, jak Dolák naznačuje, ve svém výše uvedeném příspěvku. Ten je, opakuji, pouhou immanentní kritikou Fregeho stanoviska. Zdá se mi, že by recenzent neměl do posuzovaného textu vkládat věci, které v něm nejsou, nýbrž o nichž je mu něco známo nejspíš jen z doslechu.

vlastnost, že mu něco odpovídá, neboli že pod něj spadají nějaká individua. Je-li tomu tak, lze tedy v duchu Fregem později zavedené terminologie říci, že je predikát „existují“ ve všech výrocích uvedeného typu predikátem druhého řádu.

Moje námitka proti tomu byla, že „spadati pod“ (přesněji: „míti pod sebou“) není vlastnost monadická, nýbrž dyadická, tj. vztah. Protože nutnou (nikoli však dostatečnou) podmínkou libovolného vztahu je existence jeho členů, musí individua, která jsou druhým členem vztahu „spadati pod“ existovat. A protože jsou *nutnou (nikoli však dostatečnou)* podmínkou tohoto vztahu, musí *existovat* na tomto vztahu *nezávisle*. O jakou „existenci“ se však v předchozí větě jedná? Řekneme-li, že se jedná o existenci vyjadřovanou predikátem druhého řádu, nastoupíme, jak jsem ve svém příspěvku ukázal, nekonečný regres (jejž i Frege považuje za něco nemístného, viz jeho kritiku korespondenční teorie pravdy! (Frege 1993)). Připustíme-li naopak, že se jedná o existenci vyjadřovanou predikátem řádu prvního, pak bylo ovšem dosaženo cíle mé argumentace, protože je jasné, že existence není predikátem *pouze* druhého řádu.

Domnívám se, že je tento můj argument nový (ve mně dostupné literatuře jsem se s ním v této podobě nesetkal³) a zdá se mi silný. Překvapuje mě proto, že jej Dolák neakceptuje. Podívejme se, jak své stanovisko zdůvodňuje.

Dolák nejprve naznačuje, že si není zcela jist, zda má „spadati pod“ považovat vůbec za vztah, protože však důvod svých rozpaků nijak neobjasňuje, musím nechat tento jeho bod stranou. I kdybychom totiž, podle Doláka, „spadati pod“ za vztah považovali, nic to prý nemění na tom, že věta „lidé existují“ nehovoří o vztahu pojmu a individuí, ale jen o tom, že pojem má neprázdný rozsah. Tolik recenzent.

Co k tomu říci? Nemám v úmyslu zabývat se zde otázkou, co je to, o čem věty „hovoří“ (což je výraz užitý Dolákem) nebo „o čem je v nich řeč“ (jak jsem se vyjádřil já). Jakákoli diskuse na toto téma by předpokládala, že se nejprve dohodneme, v jakém přesně významu budeme tyto výrazy běžného jazyka užívat. Ale to by byla zbytečná odbočka, protože o toto v mém argumentu vůbec nejde. Tento argument se totiž nezaklá-

³ Existuje rozsáhlá literatura kritizující Fregeho pojetí existence. Někteří autoři argumentují ovšem dosti podobně jako já, ale nepodařilo se jim, myslím, přivést věc k úplné jasnosti, protože u nich chybí myšlenka, že východiskem kritiky musí být zásada: *nutnou podmínkou vztahu je existence jeho členů*. Explicitní formulace této zásady umožňují ukázat, že Fregeho pojetí vede regresu in infinitum.

dá, jak se Dolák mylně domnívá, na tom, o čem věta „lidé existují“ *hovoří*, nýbrž na tom, že tato věta, tak jak ji Frege analyzuje, existenci lidských individuí (a to takovou, kterou jazykově vyjadřujeme predikátem prvního řádu), nutně *předpokládá*. Jinými slovy: Frege dokazuje, že je existence predikátem pouze druhého řádu, myšlenkovým postupem, jehož *předpokladem* je pravý opak toho, co by rád ukázal. K tomu Dolák, jak musím konstatovat, nemá co říci.

Vraťme se však k Fregemu. Ten dokazuje svou tezi, že je existence predikátem pouze druhého řádu, i pro obor vět singulárních. Píše: *Znamená-li „Sachse existuje“, že „slovo Sachse není prázdný zvuk, nýbrž něco označuje“, tak je správné, že podmínka „Sachse existuje“ musí být splněna. To je samozřejmý předpoklad ... u všech našich slov ... Je-li „Sachse existuje“ skutečný soud, musí slovo „Sachse“ něco označovat.*⁴

Moje námitka proti tomu byla v podstatě stejná, jako v předchozím. Zkrátka: Protože je „označovati“ vztah, *předpokládá* existenci svých členů. Je totiž zřejmé, že Sachse existuje nikoli z toho důvodu, protože ho označujeme nějakým výrazem, nýbrž naopak: proto můžeme Sachseho označit nějakým výrazem, protože („napřed“) existuje. „Existuje“, jak jsem toho slova právě užil, je pak zřejmě opět predikátem prvního řádu, což znovu ukazuje chybnost Fregeho teze.

Co o tom soudí A. Dolák? Bohužel musím konstatovat, že o tom ne-soudí nic. Píše: *Existence individuí je podle Fregeho triviální záležitostí, „samozřejmost“ existenčních výroků o individuích se nezakládá na nekonečné množině existenčních předpokladů, ale na prosté evidenci, kterou není třeba ani jazykově formulovat, ona se prostě ukazuje, je intuitivně zřejmá* atd.⁵ S těmito Dolákovými převážně epistemologickými postřehy celkem i souhlasím, nevidím však, po jaké stránce bych je měl považovat za kritiku svého příspěvku. Quid ad rem?

Dolák, zaujat myšlenkou, že ve větě „pod pojem člověka spadají nějaká individua“ není řeč o individuích, nýbrž jen o pojmu „člověk“, ilustruje svou myšlenku instruktivním příkladem. Píše: *Pokud jsem ženatý, mám jistě vztah s manželkou, ale ve větě „já jsem ženatý“ figuruji toliko já, nikoli i má manželka.* V tom má možná po určité (totiž gramatické) stránce pravdu, jenže to není důležité. Důležité je, že jestliže je Dolák ženatý, předpokládá to jako svou nutnou podmínku, že existuje choť recenzent-

⁴ Cituji podle vlastního překladu úryvku, jež uvádím ve své stati zveřejněné ve výše uvedeném jubilejním sborníku.

⁵ V uv. recenzi s 406.

tova, paní Doláková.⁶ A podobně: jestliže pod pojem člověka spadají nějaká individua, předpokládá to, že tato individua existují, a my se můžeme ptát, o jakou existenci se jedná. Ale pozor, nekonečný regres není odpovědí!

Nepokračuji dále, opakoval bych, co jsem již napsal ve svém recenzovaném článku. Proším spíše recenzenta, aby se k tomuto textu, pokud ho ovšem věc ještě zajímá, znovu pozorně vrátil.

*Katedra filosofie
Katolická teologická fakulta
Universita Karlova
Praha
Česká republika
sousedik.s@volny.cz*

LITERATURA

- DOLÁK, A. (2008): Recenzia na MARVAN, T. – ZOUHAR, M. (eds.): Svet jazyka a svet za jazykom. A Festschrift for Pavel Cmorej. *Organon F* 15, č. 3, 403 – 408.
- FREGE, G. (1993): Der Gedanke-Eine logische Untersuchung. In: FREGE, G.: *Logische Untersuchungen*. Patzig, G. (ed.), Göttingen, 32.
- FREGE, G. (2008): Dialog s Pünjerem o existenci. *Studia Neoaristotelica*, 5, 53 – 66.
- SOUSEDÍK, S. (2007): Kritický výklad Fregeho nauky o existenci obsažené v tzv. Dialogu s Pünjerem. In: MARVAN, T. – ZOUHAR, M. (eds.): *Svet jazyka a svet za jazykom. A Festschrift for Pavel Cmorej*. Bratislava: Filozofický ústav SAV, 152 – 162.

⁶ Proto také, řekne-li A. Dolák popravdě: „já jsem ženatý“, pak z tohoto jeho výroku existence jeho choti vyplývá.